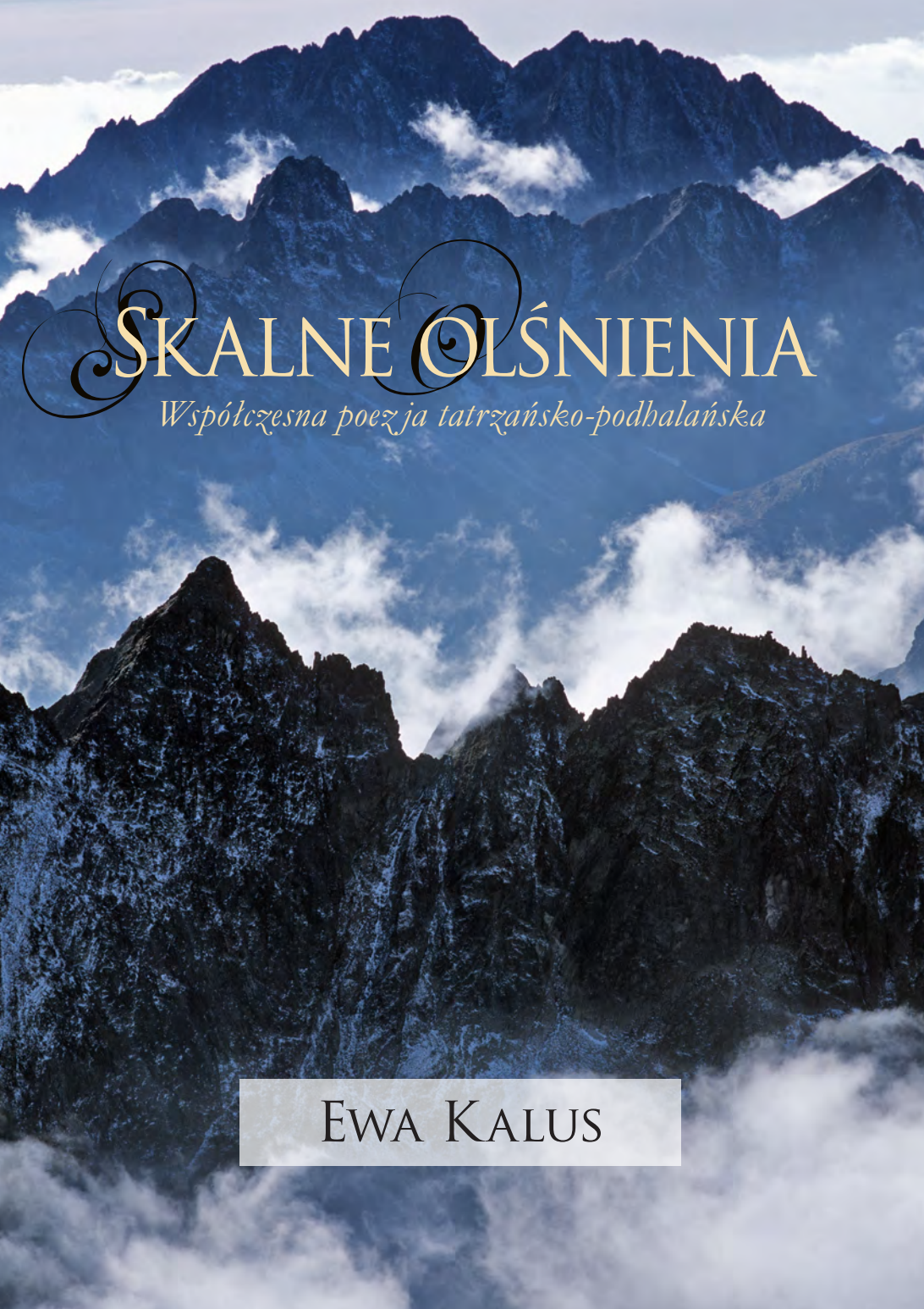

SKALNE OLŚNIENIA

Współczesna poezja tatrzańsko-podhalańska

EWA KALUS

SKALNE OLŚNIENIA

Współczesna poezja tatrzańska-podhalańska

Ewa Kalus

SKALNE OLŚNIENIA

Współczesna poezja tatrzańsko-podhalańska

Kraków

© Copyright by Ewa Kalus, 2016

Recenzenci:
prof. dr hab. Jolanta Ługowska
dr hab. Arkadiusz Bałajewski

Opracowanie redakcyjne:
Edyta Wygonik-Barzyk

Projekt okładki:
Oskar Ostafin

Na okładce wykorzystano fotografię © Zygmunta Ficka
przedstawiającą widok ze Świstowego, na ostatnim planie Gerlach

ISBN 978-83-7638-593-8 (wersja papierowa)
e-ISBN 978-83-7638-616-4 (e-book)
DOI: 10.12797/9788376385938

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

SPIS TREŚCI

Założenia wstępne. Poezja tatrzańsko-podhalańska w latach 1945-1980.....	11
Z badań nad poezją tatrzańsko-podhalańską po 1980 r.	15
Poezja tatrzańsko-podhalańska po 1980 r.	19

CZĘŚĆ PIERWSZA. PERSPEKTYWA ETIC(ZNA)

Rozdział I. „Jako jeden kłębek lęku”. Światoodczucie człowieka w „chaosmosie”	27
1. Poetycka wizja świata i ludzkości.....	27
2. Liryczne narracje tożsamościowe.....	34
3. „Poza Tatrami – spadam”. Kultura a natura.....	43
4. Topos jednostki wybitnej.....	45
Rozdział II. „U mnie w raju”. Osobista i uniwersalna religia poetów.....	51
1. Sakralne wizje Tatr	51
2. Odnalezienie „nieskończoności” warunkiem autoidentyfikacji	53
3. „Odciski Boga”. Tatrzański teocentryzm.....	64
4. „Dostojny beczasz rozpamiętywać”. Mitopoetycka przestrzeń raju.....	70
Rozdział III. „Moje świątynie górskiej samotności”. W kręgu tatrzańskiej Jedności.....	81
1. Człowiek – natura	81
2. Radość udręki wędrówki. Ambiwalentna natura gór.....	90
3. <i>Homo militans</i> . Postawa zdobywczo-taternicka.....	93

Spis treści

CZĘŚĆ DRUGA. PERSPEKTYWA EMIC(ZNA)

Rozdział I. „Naski świat”. Przestrzeń społeczno-aksjologiczna poety autochtona	103
1. „Hej, starodawne casy, kany sie podziały”? Poeci autochtoni w obronie góralszczyzny.....	103
1a. „Świętości naskiej przeszłości ryzowane w słowie”. Poetyckie rekonstrukcje wartości ideacyjnych Podhalan	115
1b. Gazdowski pociorek spod Giewontu	134
2. Zalubieni w szkolnej ziemi. Ekologizm po góralsku.....	159
Rozdział II. „W kącinie mojego serca”. Przestrzeń wewnętrzna poety górala	167
1. „Ryzowane żywobyciem”. Ludowy antropocosmos w indywidualnym doświadczeniu	167
2. Przekraczanie granic „naskiego świata”. W kręgu uniwersaliów	172
Rozdział III. Przestrzeń egzystencjalna poety – przybysza z-akulturowanego...	183
1. „Rozmłowani” w góralszczyźnie.....	183
2. „Cepry z góralską duszą” po 1980 r.	187
Zamiast zakończenia. Różne rejestry literatury – miejsca wspólne.....	199
Wykaz skrótów	205
Bibliografia	207
Aneks	235
Załącznik nr 1. Biogramy poetów	235
Załącznik nr 2. Wywiady z poetami	247
Wywiad z <i>Zygmuntem Fickiem</i> przeprowadzony 25 listopada 2010 r. w Krakowie	247
Wywiad z <i>Michałem Jagiełłą</i> przeprowadzony 27 lipca 2007 r. w Warszawie.....	252
Wywiad z <i>Andrzejem Gąsienicą Makowskim*</i> przeprowadzony 16 lipca 2008 r. w Zakopanem	256
Załącznik nr 3. Wybór poezji tatrzańsko-podhalańskiej powstałej po 1980 r.	259
STEFAN ABRATOWSKI <i>Wśród skalnych rumowisk</i> (259), <i>Zachód słońca w Tatrach</i> (259), <i>Zamarła turnia</i> (260)	

Spis treści

ZOFIA BUKOWSKA-KASYJANOWA

Pastoralka (262), *Skąd jestem* (262)

WANDA CZUBERNATOWA

Bryjko pszenicno (264), *Na 600-lecie bijom dzwony ludźmierskie* (fragm.) (264), *Wniebowlecynie* (266)

JADWIGA DÖRR

Amico (268), *Śniła mi się melodia...* (268)

ROMAN DZIUBOŃ

Bracio (270), *Destamynt* (271), *Księdzu Jerzemu* (272), *Mój górski wiaterek* (273), *Płoskowa ojcowizna* (274)

ZYGMUNT FICEK

cisza (276), *Gdy* (276), *góra jest ciężarem światła* (278), *Strumień pragnienia* (fragm.) (279), *Strumień tęsknoty* (fragm.) (282), *w dolinie białej wody już jasno* (fragm.) (286)

ANDRZEJ GĄSIENICA MAKOWSKI

Cy worce być? (288), *Hej, Ślęboda* (289), *Ku Tobie* (290), *Nuta Regli* (290), *Śtandar* (291), *Tatrzańsko dziedzino* (292)

JOANNA GRUCA-SŁODYCZKA

Bywo (294), *Moje życie* (295), *Tam i tu* (296), *Widok z Krzyżnego* (296), *Zachwycenie u schyłku dnia* (297)

MICHAŁ JAGIEŁŁO

Goryczka, słodyczka, czas (298), *Gravitas* (301), *Kamyk* (302), *Uzależnienie* (303), *W dzikich górach* (304), *Żółta Turnia w deszczu* (305)

MARIA KALOTA-SZYMAŃSKA

„***Ich czas jest inny” (307), *Nocna przejażdżka łodzią po Morskim Oku* (307), *Prolog* (309), *Tatry* (310), *Walka* (311)

WACŁAW KRAKOWSKI

Adoracja (312), *Miłość* (312), *Nad Zmarzłym Stawem* (313), *Tyle naszego* (313)

FRANCISZEK ŁOJAS-KOŚLA

„***Góralu czy ci nie żal” (314), *Opowiedzcie nam swoją historię* (315), *Rota podhalańska* (316), *Tęskno mi* (317), *Z gniezda Gromadów* (318)

PAWEŁ WOJCIECH MACIĄG

Kraina odkrywania (319), *samotność* (319), *Skrawki szczytu* (320), *zaproszenie do koncelebrji* (321)

MARIAN MAURIZIO-ABRAMOWICZ

Kie zbójnik tańcuje (322), *Ku Tatrom się wróć* (323), *Zokopianisko gwara* (325)

ANNA MILEWSKA

Mnich w Tatrach (326)

Spis treści

WACŁAW OSZAJCA

W Dolinie Pięciu Stawów (327), *w Tatrach* (327)

IWO POLLO

Na Kominiarski Wierch (328)

ZOFIA ROJ-MROZICKA

Muzyka (330), *Otwarte serca* (331), *Piykno* (331)

TADEUSZ STAICH

Góry (334), *Podhale* (fragm.) (336), *Słowo o Orkanie* (338)

JULIAN STANIEWSKI

Paciorki życia (fragm.) (341), *Sposób na życie* (341), *W stronę „Korony Tatr”* (342)

WANDA SZADO-KUDASIKOWA

Aniolkowa pierzynka (343), *Boże* (344), *Gorce* (344), *Ku nowemu* (345), *Mój świat* (346)

JÓZEF SZAFLARSKI

Halny (348), *Redyk* (348), *Śleboda* (349), *Widok na Tatry* (349)

WŁADYSŁAW SZEPEŁAK

Babciu! (351), *Na 50 rocznicę wyzwolenia kl. Mauthausen – Ebensee* (fragm.) (351), *Spowijdz górola* (fragm.) (353)

STANISŁAWA SZEWCZYK

Gloria in exelcis Deo (355), *Kanyz?* (356), *Pon Cas* (357), *Turbacz* (358)

TOMASZ WASILCZUK

Cisza (361), *Modlitwa* (361), *Modlitwa do Matki Boskiej Jaworzyńskiej* (361), *Zmierzch* (362)

BOGDAN WERON

Godni cas (363), *Holny* (363), *No wto* (364), *Ojców mowa* (365), *Pożreć nazod* (366), *Redyk* (367), *Ziymia z sosrębem Tatr* (367)

EDWARD WŁADYSIUŁ

W górach (369), *Wiosna III* (370)

JERZY LUCJAN WOŹNIAK

„***niekłamiwa faktura granitu” (371), *powrót z wycieczki* (371), *w galerii Hasióra* (372), *w wysokogórskiej dolinie* (372)

IZABELA ZAJĄCÓWNA

Babie lato (374), *Bacowski pacierz* (374), *Boskie cary* (375), *Góralsko modlitwa* (376), *Nuty dlo Ojca Świętego* (fragm.) (376), *Pamięć* (378), „***Pokochojze Boże” (378)

Indeks 381

Epiphanies in the mountains. Modern poetry of Tatra and Podhale regions.... 391

Drogiej Mamie

Założenia wstępne

POEZJA TATRZAŃSKO-PODHALAŃSKA
W LATACH 1945-1980

Po 1945 r. tematyka tatrzańska nie stanowiła obszaru częstych eksploracji poetów, na co wskazywał już Jacek Kolbuszewski w monografii *Tatry. Literacka tradycja motywu gór*. Okres ten cechował się jednak zainteresowaniem historią tej krainy geograficznej, jej turystyką, etnografią i przyrodą¹, czego potwierdzeniem jest – chociażby – wydane wówczas fundamentalne i monumentalne dzieło Zofii Radwańskiej-Paryskiej i Witolda Henryka Paryskiego pt. *Wielka encyklopedia tatrzańska* (1973)². Wzrost literackich zainteresowań Tatrami Kolbuszewski datuje na lata siedemdziesiąte XX wieku, na co wskazują przede wszystkim wiersze Wiesława Stępniewskiego (cykl *Akty strzeliste* z tomu *Jasnowidzenia*)³. Tatry Stępniewskiego – nazwane przez Kolbuszewskiego „widmami surrealistycznymi” – przypominają o lingwistycznym wymiarze poezji. Przestrzeń poetycka Stępniewskiego, nasuwająca refleksje eschatologiczne, odzwierciedla ambiwalentną naturę gór (*Mała eschatologia spod Czerwonych Wierchów, Nieszpór Kasprowy*). Idei kontemplacyjnego przeżycia krajobrazu górskiego patronowali poeci taternicy: Tadeusz Staich (*Tańczą górale*, 1985), Tomasz Gluźniński (*Wątek*, 1968; *Wokaliza*, 1968; *Motowidło*, 1969; *Przebieg wydarzeń*, 1977; *Pod*

¹ J. Kolbuszewski, *Wstęp*, [w:] *Tatry i górale w literaturze polskiej. Antologia*, oprac. J. Kolbuszewski, Wrocław 1982, s. LXIV, BN, Seria I nr 268.

² Wyd. 2, Kraków 1995.

³ W. Stępniewski, *Jasnowidzenia*, Warszawa 1976.

pieczęcią, 1974), Maria Kalota-Szymańska (*Sezon w Tatrach i inne wiersze*, 1964) i Aleksander Wojciechowski (*Tatrzańskie 1954-1978*, 1982). Staicha koncepcje „zamiany kroków na słowa”⁴ oraz „zacieranie granicy między rolą pisarza i poety a rolą przewodnika”⁵ (np. *Zielonym od Koziej*⁶) znalazły swych kontynuatorów po 1980 r. W monografii poświęconej literaturze o Tatrach Kolbuszewski podkreśla znaczne zainteresowanie powyższych poetów, u progu lat osiemdziesiątych, mistyczną interpretacją polskich gór – Arkadii. Niektórzy poeci demitologizowali polskie góry (J. Żuławski, *Wiersze z notatnika. Wiersze z lat 1953-1956*)⁷. Nie wszystkie próby kreowania tatrzańskiej przestrzeni zakończyły się sukcesem. Nawet wiersze tak znanych poetów, jak Julian Przyboś (*Rzut pionowy*, 1952; *Najmniej słów*, 1955) czy Jarosław Iwaszkiewicz (*Album tatrzańskie*, 1976) nie stanowiły nowatorskiego ujęcia polskich gór. Uwagę zwraca jedynie Iwaszkiewiczowska pochwała górskiej samotności. Interesujące rozwiązania poetyckie proponowali także uczestnicy „Jesieni Tatrzańskiej”, konkursu literackiego na wiersz o tematyce górskiej⁸.

W okresie powojennym wyróżniała się twórczość Jalu Kurka kreującego Tatry zgodnie z tendencjami mitotwórczymi oraz jako „symbol wielorakich treści: Boga, narodu, wolności osobistej, trwałości, skończonego piękna, areny walki fizycznej i duchowej, a także wyidealizowanego dawniej: umieszczanego tak w kategoriach upływającego czasu i zmian społeczno-kulturowych, jakie on niesie, jak i w osobistym rozrachunku poety”⁹. Jednakże konwencje estetyczne zastosowane w tomie *Wysoka Gerlachowska* (1970) Kolbuszewski uznaje za „chybione artystycznie”¹⁰.

⁴ J. Kolbuszewski, *Tatry. Literacka tradycja motywu gór*, Kraków 1995, s. 150.

⁵ *Ibidem*.

⁶ T. Staich, *Zielonym od Koziej*, [w:] *idem, Rusinowa – Tatrami*, Kraków 1993.

⁷ *Ibidem*, s. 79.

⁸ Ogólnopolski Konkurs Literacki im. Tadeusza Staicha na wiersz o tematyce górskiej „Jesień Tatrzańska” organizowany jest w Zakopanem od 1972 r. Inicjatorem i patronem konkursu jest Tadeusz Staich, znany prozaik, poeta, eseista i publicysta.

⁹ M. Jagiełło, *Poeci i Tatry*, [w:] *Tatry i poeci. Antologia wierszy*, wybór i oprac. M. Jagiełło, Warszawa 2007, s. 77.

¹⁰ J. Kolbuszewski, *Tatry. Literacka tradycja...*, s. 163.

EWA KALUS – urodzona w 1980 roku, doktor nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, ukończyła studia doktoranckie w Instytucie Filologii Polskiej UMCS w Lublinie; polonistka, instruktorka ośrodka kultury.

ZAINTERESOWANIA: komparatystyka literacka i kulturowa, historia literatury polskiej.

PASJONUJE JĄ: poezja, teatr... i góry.

Członek Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, oddział w Lublinie, Ogniska Związku Podhalan im. Tadeusza Stai-cha w Lublinie oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Twórczości Jana Kasprowicza w Zakopanem.

Praca jest przekonującą (...) monograficzną propozycją opisu pewnego zjawiska kulturowego (...) jako próby wyrażania świata ekspresji poetyckiej ogólniejszych zjawisk sytuujących człowieka wobec natury, kultury, religii, ergo pozwalających w owym odczuwaniu świata wyrazić (...) istnienia-w-świecie „ja” zakorzenionego w bycie.

dr hab. Arkadiusz Bałajewski,
Instytut Filologii Polskiej, UMCS

Praca stanowi efekt badań nad fenomenem współczesnej poezji związanej tematycznie z Tatrami i Podhalem. Dobrą orientację autorki w podjętym jako temat zagadnieniu, a ponadto wyraźne „zaprzyjaźnienie się” z przedmiotem własnych rozważań potwierdza obszerna lista autorskich publikacji poświęconych problematyce, a także zawartość Aneksu, w którym – obok cennej antologii wierszy wybranych autorów – odnajdziemy także wywiady z „bohaterami” prezentowanych analiz.

prof. dr hab. Jolanta Ługowska,
Instytut Filologii Polskiej, UW

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-593-8

